

CSALÁD ÉS ISKOLA.

NEVELÉS-OKTATÁSÜGYI SZAKKÖZLÖNY,

szülők, kisednevelők, tanítók és a nevelésügy barátai számára.

KIADJA A KOLOZSMEGYEI TANÍTÓ-TESTÜLET.

FELELŐS SZERKESZTŐ: Fazakas József.

BELMUNKATÁRSAK: BALÓ JÓZSEF, BANYAI ÁRPÁD, BOGA KÁROLY, PORTSÁK GYULA, DR. FERENCZI ZOLTÁN, SÓLYOM JÁNOS, SZENTGYÖRGYI K. LAJOS ÉS ZAJZON PÉNES.

Megjelenik — július és augusztus havát kivéve — havonként kétszer, legalább egy ivnyi tartalommal. — **Előfizetési ára:** egész évre 3 frt., félévre 1 frt 50 kr. — Pályázatok s egyéb hirdetések petit soronként 5 krral számíttatnak. — Kéziratok nem adatnak vissza.

E közlöny beltartalmát illető közlemények a **szerkesztőhöz** (Fapiacrétér 6-ik szám.), az előfizetési pénzek, hirdetések és reklamációk pedig — **SÓLYOM JÁNOS**, községi iskolai tanító, egyleti péutzárnok címén — a **kiadó hivatalba** (Feleki út 1. sz. a.) küldendők

Tájékozásul.

Eredetileg az volt a szándékom, hogy Baló József paedagogiumi polg. isk. tanár és Szentgyörgyi K. Lajos bánffy-bunyadi tanító barátaim főmunkatársi közreműködésével, „Paedagogiai Esetek“ czíme alatt egy olyan, havonként egy íves füzetekben megjelenő közlönnyt indítok meg, a mely kizárólag a nevelés- és oktatás mindennapi gyakorlatában előforduló esetek feljegyzésével, feldolgozásával és tanulságossá tételével foglalkozik.

A közlöny tervbe vett megjelenésétől már csak rövid idő választott el, a mikor egykori kedves tanárom, a lap érdemes szerkesztője, Fazakas József tanítóképző intézeti tanár úr, azonnal helyeselve a gyakorlati paedagogia kutatásának és megállapításának szándékolt módját, felszólított, hogy ezen irányt ne egy önálló, újonnan megindítandó közlöny által, hanem a „Család és Iskola“ keretében kísértsük meg érvényesíteni. Első pillanatra nehezen esett megválnunk az önállóság gondolatától, mert azt akarók, hogy közlönyünknek már csupán újdonsága, czíme és beosztása által is jelezzük, hogy mi nem általánosságokkal s a ma már minden intelligens ember előtt ismeretes paedagogiai közhelyek hirdetésével, hanem a nevelés és oktatás mindennapi gyakorlatának a legapróbb részletekig terjedő megfigyelésével kívánunk foglalkozni.

A megtisztelő felszólításnak azonban végre is készséggel és örömmel engedtünk, annál inkább, mert a „Család és Iskola“-nak is, mint a szerkesztői közlések többször hangoztatták, már kezdet óta az egyik nagy célja, hogy a nevelés és oktatás két főtényezőjének, családnak és iskolának, öszhangzatos működése utját egyengesse, a tapasztalati megfigyelésekből az erre szolgáló tanulságokat elvonja, s általában a nevelés ezerféle viszonyait kiismerje s megismerni elősegítse.

Igy a „Család és Iskola“ zászlója alá szegődvén, ezennel felkérjük tisztelt kartársainkat: sziveskedjenek azokat a nevelői és tanítói gyakorlatukban nap-nap után bőven előforduló eseteket, a melyek bármi tekintetben a gyermeki lélek és jellem mentől alaposabb és többoldalú kiismerésére s a gyakorlati nevelés és oktatás módzatainak megvilágítására adalékul szolgálhatnak, velünk közölni, hogy mi lapunkban viszont közreadhassuk s így közös elmélkedés és okulás tárgyaivá tehessek.

Mert nekünk, mindenrendű nevelőknek és tanítókunk, mi a célunk, feladatunk?

A vezetésünkre bízott gyermekeseregéből, kivétel nélkül mindenikből, jó és értelmes embereket nevelni: általában ez az elénk kitűzött cél. Könnyű volna a mi dolgunk, ha a nevelés, a leggyakoribb hasonlatok szavaival élve egy iparos munkája szerint csak az anyag formálásából állana, vagy ha nem lenne egyéb, mint egyszerűen csak kertészkedés, hogy oltogassunk, nyesegezzünk s aztán egy bizonyos idő múlva a bizonyos gyümölcsöt levágjuk. De a mi munkánk, ha abban feladatunknak tudata vezérel s lelkiismeretünknek ébersége sarkal, az elképzelhető legösszetettebb: sikerét azonnal kockáztatjuk, ha az egymást keresztező körülmények és esetek közül csak egyet is figyelmen kívül hagyunk, ha Argusi szemekkel nem örködünk munkánknak már csupán napi eredményei fölött is, az ellentétes benyomásoknak egész sokasága ólálkodik.

Munkánk az elképzelhető legösszetettebb, mert a jó és értelmes ember fogalmában kifejezett célt a növendékesereg egyéneinek százféle különféleségeiből, e különféleségek szerint, személyenként és esetenként kell megvalósítanunk.

A növendékesereg egyéneinek százféle különféleségeiből, e különféleségek szerint személyenként és esetenként! . . . Nos, hogy a gyermeki természet s a reá befolyással bíró viszonyok ezen nagy összevisszaságában a nevelők lehetőleg egyenes és biztos utját megtalálhassuk: mi természetesebb, mint hogy ismernünk kell a gyermeki jellemet, nem általában, hanem a saját növendékeink (János, Ferencz, Tamás, Péter, Kata, Erzsi stb.) példáin, együtt azokkal a saját viszonyokkal, a melyek őket környezik s a melyek reájok esetről-esetre, befolyást gyakorolnak?!

A gyermeki természetnek s a reá befolyást gyakorló viszonyoknak saját növendékeink példáin, személyről-személyre, esetről-esetre való tanulmányozását célozzuk, a midőn már régebben kifejezett óhajlásunkhoz képest (Lásd: Népt. Lapja 1885. 34 sz. „Paedagogiai esetek“ cz. cikkét!) e-ennel megkezdjük, t. kartársaink mindekinek ismételtén kért becses közreműködésével, a nevelés és oktatás gyakorlatában előforduló esetek gyűjtését és közreadását. (Lásd az illető rovatot.)

Igy tapasztalati megfigyeléseket téve, csak a legapróbb részletekig ható tájékozottság és jártasság által lehetünk a nevelésnek és oktatásnak hovatovább valóban mesterei, mert eddig inkább csak nagyolók vagyunk.

És kérjük t. kartársainkat : sziveskedjenek a közreadott esetekhez fűződő észrevételeiket, megjegyzéseiket, kérdéseiket is közölni velünk, hogy úgy közösen minden egyes esetet annál alaposabban és többoldalulag használhassunk fel mindannyiunk okulására.

Boga Károly.

Az ösztönök nevelési szempontból.

(Vége.)

Egyike a legkorábban jelentkező ösztönöknek a társaság szeretete is. Ez mélyen be van vésvé természetünkbe és ritka az olyan ember, a ki teljes magányosságban keresné boldogságát. „Az ember társaságkedvelő állat” mondja Plató. A gyermek különösen nem szeret egyedül lenni, hanem másokhoz csatlakozik s kiválóképen jól érzi magát a hasonkorúak és hasonneműek társaságában.

Ez az ösztön az ember összes fejlődésére előmozdítólag hathat, mert az egymással megtérni tudás, az igazságérzet, a nemes verseny, az előbbre törekvés a társasági érintkezések nélkül alig jöhetnének létre. A társaságban való együttélés fejleszti ki a gyermekben a részvétet, szolgálatkészséget és a szerénységet, bár tagadhatatlan az is, hogy egynémely hibák, minők : a káröröm, irigység, gyűlölködés, hiúság és gőg szintén onnan nyerik táplálékukat.

A nevelőnek oda kell hatni, hogy a gyermek a jó erkölcsű és jó magaviseletű kortársakkal együtt növekedjék föl. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy csak jó társaságban, mert a rossz példák mi hamar megmételezőleg hatnának rá. Az odahaza, a hasonvívásuk társaságától elzártan felnövő gyermekek rendszeren vagy zárkóztak és gyámoltalanok, vagy túlkövetelők és másokkal összeférni nem tudók lesznek s érettebb korukban sehogy sem képesek magukat az élet viszonyaiba beletalálni.

Mozdítsa elő a nevelő a gyermekek barátkozását, buzdítsa őket szolgálatkészségre és részvételre, figyelmeztesse s ha szükséges, kényserítse a másokkal való összeférésre, de megint vigyázzon, nehogy növendékeinél a barátkozás örve alatt a titkos pajtáskodás kapjon lábra. A humánus, igazságos bánásmódú tanító növendékeinél ritkán fordul elő a pajtáskodás, rendszerint az ellenkező bánásmód szokta a gyermekeket erre vezetni. Fő dolog, hogy nyerje meg a nevelő a gyermekek ragaszkodását, akkor megszerezte őszinteségüket is s tanítványai nem fognak álutakat, titkos eszközöket keresni, hogy őt ki játszassák vagy megcsalhassák.

A nyilvános iskolai nevelésnek egyik legnagyobb előnye abban áll, hogy a gyermekek között a nemes versenyt, a kitűnni vágyást előmozdítja, holott a család zárt körében vajmi csekély alkalom kínálkozik mind erre. A gyermek az iskolatársak között inkább rá van utalva, hogy saját erejére támaszkodjék, hogy magát mérsékelni s önző vágyait korlátolni tanulja, mint a szülői háznál, a hol rendszerint több elnézésben és szabadságban szokott részesülni. Vannak és lehetnek ugyan a köznevelésnek is elég árnyoldalai, a minők, hogy többet ne említsek, a pártoskodás, gúnyolódás, irigykedés, de mindezek összevéve nem oly lényegesek, hogy miattuk a gyermeket a hasonkorúak társaságától és eme társaságnak tüdvös befolyásától meg kellene fosztani.

Sok szülő szereti mindenüvé magával vinni a gyermeket és ez által annyira szokássá teszi nála a mulatozási kedvet, a folytonos házalást, hogy a társasági ösztön kóros hajlammá fajul el. A gyakori látogatás munka-

kerülővé, multság- és pletykahajhászóvá fejleszti a növendéket s előmozdítja a szórakozottságot és állhatatlanságot. Épen ezért tarácsolandó a szülőknek, hogy gyermekeiket látogatásba menéskor ritkán vigyék magukkal; maradjanak azok otthon a családi tűzhelynél, vagy pedig az iskolában s érezzék jól magukat saját kis körükben, nem pedig az idegenek és felnőttek társaságában.

A nemi ösztönök a természet rendje szerint a serdülő korban szoktak jelentkezni és így az elemi nevelés tartama alatt ritkán lépnek föl, ha csak mesterséges módon föl nem ébresztetnek. A nevelő részéről különösen nagy elővigyázat szükséges, hogy a gyermekeknek a nemi ösztönök fölkelését eloldézható minden alkalom távol tartassék. Szigorúan eltiltandó minden olyan ital vagy étel, a mely a gyermek vérére izgató hatású lehetne. Ovni kell a testet az elpuhulástól; túlságos meleg ruházat és ágynemű kerülendő. Részesítsük a növendéket czélszerű testi nevelésben, az idegrendszer túltengését ellensúlyozzuk az izmok erősítésével. Legyen a gyermek a nap bizonyos óráiban állandóan elfoglalva; a szellemi és fizikai tevékenység váltogassák egymást arányosan s a komolyabb munkát kövesse a játszás.

Órizkedni kell, hogy a gyermek ne lászon szemérmert sértő dolgokat, a melyek a nemi ösztön idő előtti fölébresztésére tápot adhatnának; vigyázni kell minden szóra, minden olvasmányra, dalra, nehogy azok a növendék lelkét megmételezzék. Veszélyes a gyermeket a cselédek társaságára bízni, a kiktől igen gyakran szemérmertlen beszédet és cselekedetet tanul el; de veszélyes az is, ha korán hozzászoktatják, hogy a nagyok beszélgetésénél mindig jelen legyen. Tánczvigalmakba, színházakba nem szabad a gyermeket hordozni, valamint nem tanácsos olyan képtárakba és kiállításokra is elvinni, a hol egyes emberi alakok meztelenül vannak ábrázolva, mert ezeknek szemlélése a képzelő tehetségre izgatólag szokott hatni.

A fennebbi óvási eljáráson kívül állandóan fejlesztendő a gyermek nemesebb érzései, különösen pedig a szemérmertesség, s a hol ez utóbbi ellen vétség fordulna elő, ott akár oktatással, a léleknek felvilágosításával, akár tilalom vagy szigorúbb büntetés által is igyekezni kell a bajt csirájában elfojtani.

A serdülő kor kezdetén leginkább fiúknál szokott olykor-olykor föllépni az onania titkos bűne is. Ennek külső jelei csak lassanként mutatkoznak; ilyen jelek: halovány arc, beesett szem, gyakori színváltozás, néha pattanások az arcon, lehangoltság, a hang fátyolozottsága, feledékenység, eltompultság, szórakozottság a magányosság szeretete stb. Azonban mind eme jelek nem mindig esalhatatlanok és más okból is származhatnak. Ha a baj elharapódzott, akkor orvosi tanácsra van szükség. A mi az életrendi szabályokat illeti, a már fennebb előszámláltak mellett ajánlatos a gyakori fürdés, hideg vízzel való mosakodás, sok mozgás és szigorú mértékletesség. Ne késsék a nevelő az onaniában szenvedő fiúnak a titkos bűn következményei felől felvilágosítást adni; tegye ezt kiméletesen, jóakarólag s tegye úgy, hogy a növendék jobb érzéseit megindítsa.

Szóljunk még néhány szót a megismerési ösztönről is. Ez az ösztön a lelki élet központját képezi s már a kisdéd érzék-tevékenységében hatalmasan nyilvánul és az egész életen át soha sem szűnik meg működni az emberben. Van szemléző, képzetalkotó és gondolkodásra serkentő ösztönünk. A nevelő adjon táplálékot ezen ösztönök számára, hogy fejlődhessenek, de egyszerűsmind szabályozza is őket, hogy el ne fajuljanak, egyoldalúságba át ne menjenek, hanem az értelmiség szol-

gálatában maradjanak, mert ellenkező esetben a szemléző ösztön káros kíváncsisággá, a képzetalkotási veszélyes tervezgetéssé, a gondolkodási meg az igazság önhasznú kutatásává és az önérdekek szolgáivá aljasulhat le.

A nevelő feladata, mikép e cikk eljén is mondtuk, az, hogy képesítse a gyermeket az ösztönök felett uralkodni. Ezt azonban a pusztán megóvó gondoskodás által alig érhetné el, ha arra is nem törekednék, hogy a növendék lelki erőit lassanként és tervszerűen fejlesztve, gyámolítva, szabályozva az önuralom gyakorlására alkalmasra tegye. Az ösztönök a gyermek fejlődő intelligenciájával rendszeren vágyakká vagy hajlamokká alakulnak át; azt meg mindnyájan jól tudjuk, hogy mind-n vágyak (hajlamnak) és így a helytelen irányúaknak is, bizonyos képzetek adják meg az erőt. Ha tehát azt akarjuk, miként a téves, káros ösztönök, illetőleg vágyak és hajlamok korlátoztassanak, oda kell hatnunk, hogy a gyermek figyelme az uralgó képzetekről elterelődjen a lelki világa más képzetekkel gazdagodjék. Ha ez az eljárás egyelőre csak pillanatnyilag s csak egyes esetekre volna is hatással, mégis fontosnak kellene tartanunk, mert legalább bizonyos időre megszüntetné a vágy képzetét s gyakori ismétlés után az előbbi vágyás okát egészen háttérbe szorítaná. Az erőre jutott ösztönök-t és vágyakat az elhatalmasodott képzetek folyton gyámolítják, ezért ily esetekben az ellensúlyozó képzeteknek még hatalmasabbaknak és tartósabbaknak kell lenniök, hogy a gyermek figyelmét eltereljék, vagy kezdetben legalább megosszák. Általában elmondhatni, hogy minél gondosabban szemléli és minél tisztább képzeteket és fogalmakat alkot a növendék, annál könnyebben tud ösztönei és vágyai felett uralmat gyakorolni. Ezekhez járul a nevelő helyes oktatása, jó példaadása, erélyessége és kellő szigorúsága. A nevelő vonjon erős korlátokat a gyermek helytelen irányú ösztöneivel (vágyaival) szemben s ne nézze el, hogy bármely növendéke is azokat megterelhetlenül áthághassa.

Zajzon Dénes.

A fogalmazás tanítása az elemi iskolában.

(Folytatás).

Minden fogalmazás kétféle munkából áll, u. m. a gondolat megalkotásából és a gondolat írásbeli kifejezéséből. Ezt a tanítónak mindig szem előtt kell tartania, mert ha szét nem választja s egyenként be nem gyakorolja e kétféle munkát, a gyermek dolgozata mindig zavaros lesz. A legelső fogalmazási gyakorlattól elkezdve, minden egyes esetben közvetlenül rá kell vezetnünk a gyermeket arra, hogy előbb alkossa meg gondolatát fejében s csak a kész gondolatot írja le. Ez részletező fáradságos munka, eleinte sok időbe is kerül, ha az egész gyakorlaton végrehajtja a tanító, de a haszna is meg van, mert midőn megszokja a növendék, fogalmazásai világosak lesznek, s különösen a esonkítások, értelmetlen zavart mondatszerkesztések általa elkerülhetők.

A fogalmazás tanításához írt vezérfeladványok igen hasznos segédeszközt nyújtanak a tanítónak, csak hogy a vezérfeladványban kijelölt tananyag a legtöbbször fele részben is alig végezhető el úgy, a mint meg van írva, azon kívül a helyi körülmények is akadályozzák a tanítót abban, hogy valamely vezérfeladvány utasításait részletesen teljesítse. Egyik nagy akadály e tekintetben az is, hogy a vezérfeladványban levő fogalmazási tárgy egészen külön áll, s azt a gyermekeknek külön kellene ismertetni, hogy aztán feldolgozni lehessen. Ez fölösleges munka. A be-

széd értelem-gyakorlat, olvasmány-tárgyalás bőven ad tárgyat, melyet fogalmazásul feldolgozzunk, miért kellene tehát másokat ismertetni? Azonban az alapelveket, beosztást elvonhatjuk egy czélszerűnek talált vezérfeladványból is, s azokat alkalmazhatjuk a mi körülményeinkhez.

A tananyag összeírásánál a fokozat elvét is figyelembe kell tartanunk és e szempontból a következőket vehetjük tekintetbe:

I. A tárgyat illetőleg: 1) Ismeri-e a tanuló teljesen minden részletében a tárgyat, vagy csak általánosságban tanult róla? 2) A tanító előtt el volt-e ismételve a tárgy részletesen, vagy nem? 3) A természet közvetlen szemlélet körébe esik-e, vagy pedig elvont a fogalmazás tárgya?

II. Alak és terjedeleme vonatkozóan: 1) Az önálló kifejezések alkalmazását mily mértékben kívánjuk meg a növendékektől? 2) Mennyi idejébe kerül a gyermeknek az illető dolgozat fogalmazása, tisztázása?

III. Szerkezet tekintetében: 1) Valamely minta írásművet utánóztatunk, vagy önálló szerkesztést kívánunk? 2) A dolgozat részeit a tanító állapítja-e meg, vagy a tanuló osztja föl a tárgyat?

IV. Feldolgozás szempontjából: 1) A tanító segédkezése mellett, vagy önállóan kell-e a dolgozatot megkészíteni? 2) Ha a tanító segédkezik, miben és mikor gyakorolja azt? 3) A kidolgozásnál mily terjedelmű önállóságot kívánunk a gyermektől?

Ezen kérdések szemmel tartásával meg lehet alkotni egy fokozatosan haladó tananyagot, mely 6 osztály folyamán lenne végrehajtandó. Részletes szabályokat felállítani e tekintetben nem szükséges, mert minden tanító maga ismeri növendékei képességét és így csak önmaga tudja czélszerűen beosztani az anyagot is.

Fontosnak találok azon elv felújítását is, hogy a fogalmazás tanításánál csaknem kizárólag gyakorlati eredményre törekedjünk és a szerkesztésre vonatkozó szabályokat csakis az V., vagy még inkább a VI. osztályban vonassuk el s ott is csak a legszükségesebb tudnivalókra szorítkozva. Az egyes írásművekre vonatkozó szerkesztési, írási szabályok elvonatása kívül esik a népiskola feladatán s valóban felül is múlja a növendék erejét. E helyett arra kell törekedni, hogy a helyes érzék képzettessé ki és erősítettessék meg, lehetőleg gyakorlati módon.

Kérdés tárgyat képezte gyakran, hogy vajjon czélszerű-e elemi iskolában házi feladatokat adni? E kérdés tárgyalása alkalmával ajánlották azt is, hogy írásbeli dolgozatokat egyáltalán ne készíttessünk az iskolán kívül. Ezen nézet abban találja indokolását, hogy a legtöbb növendék családi körülményei miatt alig tud otthon írásbeli munkát végezni, s ha dolgozik is, rendszeren nagyon rossz eredménnyel. Bizonyára nem czélszerű, ha nehéz és sok írásbeli feladatot adunk házi dolgozat gyanánt, de azért ritkábban mégis meg kell kísérteni. A valódi önmunkásságra csak akkor adhatunk alkalmat, ha néha a tanító közvetlen felügyelete nélkül is dolgoztatjuk a gyermeket. Egy kellőleg előkészített, aránylag nem nehéz feladatot sokszor a gyermek még nagyobb kedvvel készít el otthon, midőn úgy véli, hogy minden segítség nélkül dolgozik, mint az iskolában.

Az elemi iskolai tanítónak nagyon terhére van, kivált osztatlan iskolánál, a javítás és az is egyik oka annak, hogy a fogalmazás tanítása oly hátra áll, mert a javítástól való tartózkodás miatt szinte semmit se fogalmaztatnak. A javítás többféle módja közül egyet sem lehet olyat kapni, mely tetemes időt és fáradságot ne igényelne. Azonban mégis lehet kivezető útat kapni. Osztatlan iskolánál az első

héten az I. és II. osztálylál készítettünk egy-egy fogalmazási feladatot, az utána következő 4 osztálylál rendre egy-egy héten, s így 5 hét alatt minden osztály készíthet feladatot, egy 9 hónapig tartó tanév alatt pedig minden osztály 6-7 db. fogalmazási gyakorlatot. Ez a legrosszabb körülmények között is megtehető. Ha a tanerő kevesebb osztályt vezet, pld. hármat, már akkor minden három hétben jut minden osztályra egy-egy fogalmazási gyakorlat, teljesen osztott népiskolánál pedig minden két hétben kényelmesen lehet iratni egy-egy dolgozatot. A javítást lehet eszközölni együtt javítással, a tanító személyes kijavítása által, kijelölés útján, végül kicseréléssel. Mindenik eljárásnak meg van a maga előnye és hátránya, s mindenik előfordulhat a 6 osztály körében. Az I. és II. osztályban a tanító személyes kijavítását és az együtt javítást lehet alkalmazni, mert ott a gyermekek értelmi erejének, képzettségének ezek felelnek meg legjobban. A III. és IV. osztályban már elég, ha a tanító csak megjelöli a hibás helyeket, de a javítást végezze a tanuló maga; a tömegesen előforduló, általános hibák együtt is letárgyalandók. Az V. és VI. osztályban is főképen a kijelölés útján lehet javíttatni, de kísérletet tehet a tanító azzal is, hogy a növendékek egymás dolgozatát cseréljék ki és javítsák ki. Ez utóbbi eljárás azonban nem felel meg egészen a népiskolai növendékeknek, mert sokkal több önállóságot, érettséget kíván a gyermektől, mint a menynyi tényleg van; maga a tanítás eredménye kétes ó: nagy ellenőrzést igényel, a mi kétszer anynyi munkába kerül, mint a kijelölés; igen sokszor fegyelmezést is von maga után, mert alkalmat ad, hogy a gyermek személyes rokonszenvét, vagy ellenszenvét a kijavítás alkalmával éreztesse tanulótlársával.

Ha a tanítónak minden héten jutna egy, esetleg két javítandó fogalmazás, azt nem nevezhetnők soknak, tekintve azt, hogy a dolgozatok egyszerűek, rövidek, s óránként 10-15-öt is ki lehet javítani.

Kérdés tárgyát képezheti az is, hogy egy fogalmazást hányszor kell leírnia a gyermeknek. Rendes körülmények között a következő munkával jár: 1. Megfogalmazás. 2. A fogalmazás leírása palára, vagy naplóba. 3. A hibás helyek kijavítása. Az I., II., és III. osztályban a megfogalmazást és leírást eszközli a gyermek, míg a kijavítást a tanító maga hajtja végre s ha a növendék javít, azt se kelljen egészen újra írnia. A IV., V. és VI. osztályban megkivánhatjuk, hogy a nagyon hibás részleteket egészen újra írja a tanuló, mert így jobban be is gyakorolhatja a helyes alakot. A mi a dolgozatok osztályozását illeti, az alájegyzést szükségesnek tartom, mégpedig oly módon, hogy osztott iskolánál minden egyes fogalmazás alá külön osztályzatot írjon a tanító a tartalom, helyesírás és alakról. Igaz, hogy ez is csak a tanító munkáját szaporítja, de szükséges, mert csak így szerezhet minden tanuló egyenként minden fogalmazásának értékéről tudomást, s ha komolyabb törekvése van, ez által csak fokozódik benne az igyekezet. Osztatlan iskolákban az alájegyzés ily részletességgel nem kívánható meg, de legalább egy együttes osztályzatot adni kell, mert ez által lehet elismerést adni a szorgalmasnak és ez által lehet éreztetni a hanyag tanulóval, hogy a tanító tudomással bír restségéről.

(Folyt. következik.)

Kovács Dániel.

T Á R C Z A.

A vízről.

(Folytatás.)

A víz három: szilárd, cseppfolyós- és légnemű halmaz állapotban ismeretes. Ha a víz szilárd halmaz állapotából (jég) átmegy a cseppfolyósba, akkor nemcsak térfogat-kisebbedés áll be, hanem nagy mennyiségű hő is tűnik el. A hő, mely arra lesz fordítva, hogy a víz-részecskék közötti összetartást lazítsa, azaz, hogy azokat egymástól eltávolítsa és így mintegy munkát végez, érkeinkre nézve eltűnik és a hőmérővel sem mutatható ki. Ez okból ezen hőt lappangó vagy kötött hőnek nevezik.

Összekeverünk 1 kgr. 0°-ú és 1 kgr. 79°-ú vizet és kapunk, miután a hő munkát nem végezett, 2 kgr. 39 5°-ú, vagyis épen közepes hőfoku vizet; ha azonban 1 kgr. 0°-ú hó (vagy jég) és 1 kgr. 79°-ú víz lesz összekeverve, akkor a keverés és a hó elolvadása után, a 2 kgr. víz csak 0°-ú lesz. Azon meleg mennyiség tehát, mely az 1 kgr. 79°-ú vízben foglaltatott, eltűnt érkeinkre nézve és arra szolgált, hogy az 1 kgr. 0°-ú havat átváltoztassa 1 kgr. 0°-ú vízzé. Másrészt tudjuk, hogy azon meleg mennyiség, mely 1 kgr. vizet 0°-ról 1°-ra fölmelegít, egyenlő egy nagy hőegységgel. Miután 18 kgr. 79°-ú vizet használtunk, tehát 79 hőegység lett lappangó hővé átalakítva és ez megfelel $423 \times 79 = 33.417$ meter-kilogramm munkának.

A jég határozott alakokban kristályodik és pedig a hatszöges rendszerbe tartozóknak. Különösen szépen tűnik ez ki a hópolyhekben. Ezekben ugyanis a kristálykák akként csoportosódnak a 3 melléktengely irányában, hogy szabályos hatszögű csillagok keletkeznek.

Ha a víz a cseppfolyós állapotból ismét átmegy a szilárdba, akkor térfogat-növekedés áll be. 1 térf. 0°-ú víz ad 1.09052 térfogat jeget. Ezen térfogat növekedés (tágulás) zárt edényben roppant erővel történik, mert megtöltve erős falú vasbombát egészen vízzel és aztán csavarral jól elzárva, a bomba szétreped, ha a víz hűtőkeverékben (konyhasó és jég) meg lesz fagyasztva. A természet háztartásában is igen fontos a víznek ezen erőműtani működése, mert a sziklák hasadékaiba beszivárgó víz télen megfagyva, roppant erővel feszíti a repedés falait. Ha ez többször történik, a szikla szét lesz tördelve és így folytonosan új meg új mennyiségű törmelék vagyis a növényi életre nélkülözhetlen ásványi só (káli só) jut a völgyekbe és lapályokba.

Normál légnyomásnál (760. mm.) a víz 100°-nál forr. Hogy egy kilogramm 100°-ú víz átalakuljon 1 kgr. 100°-ú gőzzé, ismét nagy mennyiségű hő lesz megkötvé, vagyis lappangóvá téve. Érkeinkre nézve a hő ismét eltűnt és nagy munkát végzett, mert a víz-részecskéket még inkább eltávolította egymástól. Hogy egy kgr. 100°-ú víz átalakuljon 1 kgr. 100°-ú gőzzé, arra 536 hőegység szükséges, a mely megfelel $536 \times 423 = 226.728$ meter-kilogramm munkának.

A víz nemcsak 100°-nál, hanem közönséges hőfoknál is párolog. Miután azonban itt a párolgás nem mesterségesen közlött meleg folytán történik, azért a víz a párolgására szükséges melegmennyiséget közvetlen környezetéből vesz. Bár lassabban történik a párolgás, a hőmennyiség itt is ugyanaz marad t. i. 536 hőegység 1 kgr. víz elpárolgásánál. Hogy a szükséges hő a köz-

vetlen környezettől lesz elvonva, azt nyáron tapasztalhatjuk. a midőn az utczákat öntözve, az elpárolgó víz a levegőt hűsíti. Fürdőből kijövet fázunk, mert a víz elpárolgására szükséges hő el lesz vonva testünkől. Alkalmas eszközökkel a víz párolgását annyira lehet fokozni, hogy a visszamaradó víz annyira lehűl, hogy jéggé fagy. Carré készített is egy gépet, a melylyel mesterséges jeget állított elő.

A vízgőz, mint minden gáz bizonyos nyomást gyakorol azon edény falaira, a melyben van. E nyomást a vízgőz feszítő erejének (tensio) nevezzük. Minél magasabb a hőfok, annál nagyobb a vízgőz feszítő ereje és 100°-nál éppen egyenlő a normál légnyomással (760 mm.) A víz forringtonya tehát azon hőfok, a melynél a gőz feszítő ereje egyenlő a légnyomással; más szóval, a víz akkor forr, ha legyőzi a vízgőz feszítő ereje az uralkodó légnyomást. Minél magasabb légrétegbe emelkedünk annál kisebb lesz a légnyomás és ennek megfelelőleg annál hamarabb fogja ezt a vízgőz feszítő ereje legyőzni vagyis annál alacsonyabb hőfoknál fog forni. Quitó fensíkján, melynek tengerszín feletti magassága 2914 meter és a hol a barometer 523 mm. légnyomást mutat, a víz már 90-1°-nál forr. Mesterségesen is leszállíthatjuk a légnyomását (légszivattyú) és elérhetjük azt, hogy a víz már közönséges hőfoknál forr.

A víz egyike a legjobb oldószereknek. Nemcsak igen sok szilárd test, különösen a sók, hanem igen sok folyadék és gáznem is a legnagyobb könnyűséggel oldódik vízben. Vannak ugyan testek, melyek vízben nem oldódnak; de a legtöbb, ha nem is teljesen, részben mégis oldódik. A szilárd testek forró vízben általában sokkal könnyebben oldódnak mint hidegben. A gáznaknál megfordítva áll a dolog, a mennyiben a hideg víz nyel el többet a gázból, mint a forró. A gáznaknál a légnyomás is lényeges befolyást gyakorol, mert az elnyelt gáz mennyisége arányosan növekszik a légnyomással.

A szilárd test feloldásánál vízben a hőmérsék is rendszeren csökken. E hőfok csökkenés némelykor igen tetemes, úgy, hogy ez úton mesterséges hideget is állíthatunk elő. Ha mi egy rhodankaliumnak nevezett sóból 500 grammot keverünk 400 gr. hideg vízzel, akkor a hőfok — 20°-ra száll alá. Konyhasó és jég szintén tetemes hideget idéz elő. Jégez chlorcalcium és víz, egyenlő részekben összekeverve. — 45°-nyi hideget adhat.

Vegyileg tiszta víz, azaz olyan, a melyben semmiféle idegen anyag oldva nincs, a természetben nem jön elő, mert még az aránylag legtisztább víz: az eső-, vagy hóvíz is tartalmaz a levegőből fölvevett gázokon kívül, ásványi alkotórészeket. A mint a víz légköri csapadékok alakjában a földdel érintkezik, azonnal megkezdődik az oldódás és fölveszi az utjában talált oldható anyagokat.

A vegyileg tiszta vizet csakis mesterségesen lehet nyerni az úgynevezett lepárlás (destillálás) által. A lepárlás úgy történik, hogy eső- vagy folyóvíz, rézből készült edényben (retorta, göreb) gőzzé alakítva, ezen gőz egy az edénnyel kapcsolatos, többszörösen hajlított és rézből készült hűtő-csőben, az ezen csövet körülvevő hideg víz által ismét cseppfolyósítva lesz. Ezen képletesen tiszta víz a lepárolt- vagy destillált víz, a mely különösen a vegyésznek tesz fontos szolgálatot és a mely nélkül pontos elemzéseket a vegyész nem is tehet.

Az előjövétel, a lényeges alkotórészek és az alkalmazás szerint megkülönböztetnek: esővizet, kútvizet, forrásvizet, folyóvizet, ásványvizet, sósvizet és tengervizet.

A légköri víz (eső-, hóvíz és harmat), mely a laza földrétegbe szívárog, úgyszintén a folyók- és patakokból

a szomszéd rétegekbe átszivárogó víz is, többnyire már csekély mélységben összegyűl, a vizet át nem eresztő föld- és közetrétegek fölött (leginkább agyagrétegek). Ha már most a felső rétegbe tárnát ásunk, akkor a víz minden oldalról a tárnába tódul és képződik a kút. A kútvíz alkata függ azon földrétegek alkatától, a melyekbe a kút ásva van, mert ezekből veszi föl a víz az alkotórészeket. Már Plinius mondja: Tales sunt aquae, qualis terra, per quam fluunt.

A felső laza földrétegben nagy mennyiségű szén-savgáz van, mely az elhalt növényzet korbadasánál fejlődik. A víz, mely ezen humusrétegen átszivárog, fölveri ezen szénsavgázt és innen van az, hogy a kútvíz rendszeren igen gazdag szénsavgázban. E nagy szénsav tartalomnak köszöni a víz felfrissítő ízét. Sokszor kutakban a víz fölött annyira összegyűl a szénsavgáz, hogy a kútba való ereszkedés életveszélylyel jár.

(Folyt. köv.)

Dr. Koch Ferencz.

PAEDAGOGIAI ESETEK.

1. Mikor az anya a hibás. Feri és Dénes elemi isk. IV. oszt. tanulók, anyáról unokatestvérek. A Feri atyja gazdag magkereskedő, a Dénesé törvényszéki bíró, a ki számos tagu családját kizárólag fizetéséből tartja fenn. A két család közt a viszony, daczára a közeli rokonságnak, nem valami nagyon szívélyes. A Feri anyja, a gazdag nagykereskedőné, sokat tart arra, hogy nekik van telt Wertheim-szekerényök, nagy házuk, itt szép villájok, szőlőjök, ott terjedelmes birtokuk, míg ilyesmi másnak nincs, még a sógoréknak, a bírőéknak sincs. A fiu, Feri, ezt tudva, mert számtalan módon tudtára adatott, bizonyos nagyzó lenézéssel szeretne bánni társaival, még unokatestvérével, Dénessel is. Az ő takarékpénztári könyvecskéje kétszáz forint körül jár, a Dénesé alig ér hét forintot.

Egy téli estén a Feri anyja, mint általában rendszeren, szombatira theára hívta meg barátinőt; nővére, a bíróné, nem volt ott, talán mert meg sem volt hívva. Feri ott settenkedett csaknem az egész estén a nénik között, a mama beleegyezésével annál is inkább, mert a nénik kifogyhatatlanok voltak a fiu kedvességének s ruhájának dicséretében. Foly a beszéd erről is, arról is: a papnéról, a közjegyzőnééről stb. s a többek között a... bírónéről is.

Mennyire sajnálom szegényeket! mondja a nővére, a Feri anyja, csak egy eselédet tarthatnak, ő, a nővérem varr, fűz s még a vasalást is ő végzi!

Harmadnap, hétfőn délelőtt, még mielőtt a tanítást megkezdtük volna, jön Feri az igazgatói irodába, hozzám panaszra: hogy Dénes pofonütötte az egész osztály előtt, mert azt mondta neki, hogy mennyire sajnálja, hogy olyan nagyon szegények.

Dénest, a pofozót, meg kellett büntetnünk, de viszont a Feri megfenyítésének is meg kellett találni valamely módját, ő lévén az, a ki a különben egészen jóindulatu Dénest sajnálkozásával a pofozásra ingerelte; a hibás eredetileg természetesen a nagyzó mama volt. Az illető osztálytanítóval végre abban állapotunk meg, hogy egy órai fenmarasztással megbünteti Dénest, de egy szersmind kijelenti az egész osztály előtt, hogy Feri is megfenyítést érdemel, az ő megbüntetésére azonban az édes anyját kérjük fel.

En aztán elmentem mind a két mamához: az egyiket felkértem, hogy különben igen tehetséges fiában így meg így segítse elfojtani a nagyzásra irányuló hajlamot s a Dénes ingerléseért büntesse meg Ferit péld. az által,

hogyan engedje legalább a közelebbi estéken a felnőtt vendégek közé; a másik mamával meg közöltem az egész dolgot: hogy Dénesnek ugyan volt oka Ferit pofonütnei, de tette tiltott, illetlen lévén, büntetés nélkül nem maradhatott, viszont Feri is megkapja az öt megillető büntetést, a mamájától

Ez eset óta sem az osztálytanító, sem én nem voltunk hivatalosak a Feri anyjához sem ebédre, sem vacsorára.

St.

2. A szempontok. A nyáron egy okos, kedves kis leánykának feladtam, hogy beszélje el előbb az asztalról, azután a lóról mindazt, a mit róluk tud, mind, mind. Egy asztal éppen előttünk volt; ló nem, de az utcán és udvaron már eleget látott lovat; hogy azonban annál közvetlenebbül beszéljen a lóról is, festett képen egyet eléje tettem, s aztán mondtam, hogy beszéljen.

„Az asztal barna, a ló is barna,“ mondá. Jól van. S aztán? „A lónak farka van.“ Most nézze az asztalt s mondjon arról is valamit. „Van lába.“ Hát aztán? „Van teteje.“ No még valamit! „Van fiókja.“ S itt megállottunk. Hát csak ennyit tud az asztalról? Dehogyan csak ennyit! Nézze, hogy többet is tud, sokat, sokat. Milyen az alakja az asztalnak? „Négyszögű.“ Miből van az asztal? Mondja egészen. „Az asztal fából van.“ Hát mi-féle rész ei vannak az asztalnak? „Van ez az egyenese (akarta mondani: lapja) s négy lába.“ Jól van. Hát milyen a tapintata? Tapintsa meg a tenyerével. Tapintata? „Kemény.“ Hát még? Huzza el a tenyerét a lapján. „A lapja sima.“ Hát a lábai? „A lábai nem simák. Olyan árkok vannak rajtuk, mint a kígyó.“ Hol van az asztal? Mondja egészen! „Az asztal a pamlag előtt van.“ Hát a pamlag? „A pamlag a fal mellett.“ Ki csinálta az asztalt? „Az asztalos csinálta.“ És kié ez az asztal? „A mamáé és a papáé.“ És mire használják ezt az asztalt? „Az asztalt arra használják, hogy virágvázákat tartsanak rajta.“ Nó látja, kis kedves, milyen sokat tudott mondani az asztalról. Jól van. Maga egy kedves kis csacsó!

Ime: a kis leányka egymagára alig tudott többet mondani a semminél, de aztán elmondott csaknem mindent, a mit az asztalról egy hat éves kis gyermeknek tudnia kell és lehet; pedig én a „tanítás“ szó közönséges értelmében nem tanítottam neki az asztalról semmit, csak mit tettem? Csak eléje állítottam a szempontokat, a melyekből az asztalt vizsgálni lehet, s ő ezeknek, mint mindmegannyi kis mécsnek segítségével meglátott és megtudott mindent, a mit az asztalról egy hat éves kis gyermeknek tudnia lehet és kell. Ne feledjük: a szempontok által és önmagától.

Aztán nyomban azt mondtam neki, hogy hát most már nem tudna a lóról is valamivel többet mondani? A színét már mondta. „A lónak feje van.“ Hát még? „Vannak lábai is.“ Vannak lábai is, tovább! „A ló hasból van.“ Nó mondjon még valamit! „Használják, hogy a kocsi huzza.“ Hát még? „Hogy felüljenek rá.“ Jól van, tovább! „A lovak az istállóban vannak.“ Nó mondjon még valamit. „A lovaknak Miska (a kocsis) zabot ad.“ Jó, de nemcsak zabot, hanem szénát és vizet is ad, úgy-e?

Es így, tulajdonképpen már nem is kérdezve, csak nógatva, ime: egészen önmagától a lóról is tudott beszélni a részek, anyag, haszon hely és táplálék szempontjából. Miért? Mert az asztalról való kérdés alkalmazva eléje állított szempontok közül a részek, anyag, haszon és hely szempontjai, mint megannyi kis mécs kigyúlván, ott maradtak lelkében, sőt önmagától

egy új is támadt, a táplálék szempontja. Ha a lóról is, mint az asztalról, szempontok eléje állítása által beszéltem volna: bizonyos, leírta volna a lovat is egészen. Vagy ha a lóról is, mint az asztalról, szempontok eléje állítása által beszéltem volna: egy harmadik tárgyról, péld. az ökörről, már többet, és így hovatovább mind-mind többet tudna és pedig önmagától beszélni. Miért? Mert a megelőző (szempontok szerint vezetett) leírások után már vannak szempontjai. (mondjuk mécei) a melyek által a tárgyakat mind-mind teljesebben megláthatja, s meglátván, megismerheti és láthatja.

Tanulság: alapos és teljes megfigyelés szempont nélkül lehetetlen, s mentől több szempontból teszszük a megfigyelést, annál alaposabb és teljesebb lesz a megismerés.

Ro.

EGYESÜLETI ÉLET.

Az „Eötvös-alap“ orsz. bizottságának közleménye.

A magyarországi tanítók „Eötvös alapjának“ jó éreményeit osztó orsz. bizottság f. é. augusztus 20-án tartotta meg rendes évi gyűlését. A gyűlésen a bizottság tagjai s a tanító egyesületek képviselői, közül jelen voltak a fővárosból: Tóth József, királyi tanácsos, tanfelügyelő, mint az „Eötvös alap“ főfelügyeletével megbízott miniszteri biztos. Dr. Védery Károly, kir. tanácsos, Budapest főváros tanfelügyelője, Péterfy Sándor, az „Eötvös-alap“ elnöke, Luttenberger Ágost, titkár, Örley János, pénztáros s a Maros-Tordamegyei ált. tanító-testület képviselője, Léderer Ábrahám, Jeny József, Vajdady Gusztáv, Lakits Vendel, Falvay Antal, Szőke István, Neiger Sándor, Dr. Gööz József, Kafka Károly, valamint Somlyay József, szabolcsmegyei s Várad Amadé bonyhádvidéki tanító egyesületi képviselő. A vidékről Vargha István, Bőszörményi Mihály, Mády Lajos, Vass Mátyás, Solyom Antal, Györgyössi Rudolf, úgy szintén Merényi Kálmán, a mosonmegyei-, Benedek Adolf a győrmegyei-, Ferenczi János a csongrádmegyei, Gózon Imre az őrségi ev. ref., Szász Ferencz, a veszprémi ev. ref., Wolfgang Lajos a hegyaljai ev., Ember János az ungmegyei: Baum Fülöp a veszprémegei izr., Kecskés János az érmelléki ev. ref., Némethy Lajos a békésmegyei s Zelenka János a nógrádmegyei tanító-egyesület illetve testület képviselője.

Az osztó-bizottság működését megkezdvén, a gyűlés elnöke dr. Védery Károly kir. tanfelügyelőt, jegyzővé pedig Várad Amadét választotta. Péterfy Sándor előadó jelentése szerint az ezúttal kiosztásra kerülő 1650 frtra 45 folyamodvány érkezett segélyt kérők részéről, míg egyetemi ösztöndíjért pedig 30 tanuló folyamodott. Ezen 82 folyamodvány közül, melyeknek tüzetes tanulmányozásával a gyűjtő- és kezelő orsz. bizottság foglalkozott aug. 16-ki és 19-ki gyűléseiben, az osztó-bizottság az eléje terjesztett javaslat beható tárgyalása után 54-et mellőzvé, 28 folyamodót részesített jótéteményben. Ezek közül:

a) 50-50 frtnyi segélyben részesülnek a következők: 1. Koma Antal, monori nyugalm. r. kath. tanító a néhai Rökk Szilárd által adományozott alap jövedelméből. 2. Vargha Mártonné, volt főv. r. kath. tanító-özvegye az Örley-féle alap jövedelméből. 3. Márkus Vilmos, pomázi nyug. izr. tanító. 4. Pálfi Károlyné, volt tordai polg. isk. igazgató unit. vallású özvegye. 5. Nagy Danielné, volt banai ev. ref. tanító özvegye. 6. Farkas István, volt csernátfalusi ev. ref. vall. áll. el. is. tanító. 7. Csányi Gyuláné, volt upesti r. k. tanító özvegye. 8. Marosi Sámuelné, volt zilahi képezői tanár özvegye. 9. Angeli Józsefné, volt székesfehérvári r. kath. tanító özvegye. 10. Hárty Jánosné, volt csesztvei r. kath. tanító özvegye. 11. Hárty Jánosné, volt csesztvei r. kath. tanító özvegye. 12. Tárnok József, monori ev. ref. vall. elagott tanító. 13. Fridrich Jánosné, lipót-rózs-

hegyi rom. kath. tanító özvegye 14. Szentkereszty Péterné, rág-vecsei r. kath. tanító özvegye. 15. Wieser Jánosné, volt szoládi r. kath. tanító özvegye. 16. Kemény Lánáczné, volt hegymagasi r. kath. tanító özvegye a Zirzen-féle alap jövedelméből. 18. Szieghardt Elek, segesvári r. kath. vall. áll. el. isk. tanító a Gyertyánffy-féle alap jövedelméből.

b) Egyetemi ösztöndíjat kapnak: 19. Borbély Samu, I. év-s unit. vallású kolozsvári orvostanhallgató, székelykeresztúri tanítóképző-intézeti igazgató fia, 100 frtot. 20. Kondor Jenő, a budapesti tud. egyetem II. éves joghallgató lápió-súlyi r. k. tanító fia, 50 frtot. 22. Stern Géza, budapesti III. éves orvostanhallgató, az orsz. izr. tanítóképző-intézet tanítójának fia, kap 50 frtot a Léderer-alap jövedelméből.

c) Az akadémiák, tanítóképző-intézetek, középiskolák s más hasonfokú tanintézetek 50 frtos ösztöndíjaiban részesülnek: 23. Schiffler Antal, a székesfehérvári főgymnasium VIII. oszt. r. kath. tanulója, bicskei tanító fia. 24. Szabó Balászné, az orsz. kisdedőv-képző-intézet II. éves növendéke, Hajdú László, nagy-kőrösi tanító leánya. 25. Rosenthal Géza, a pápai ev. ref. főgymnasium VIII. oszt. izr. tanulója, néhai pápai izr. tanító árvája. 26. Zih Sándor, a debreczeni ev. ref. theologia akadémia I. éves növendéke. foktői tanító fia. 27. Vargha Jenő, a veszprémi főgymnasium VI. oszt. r. kath. tanulója, néhai sümegi tanító árvája. 28. Osváth Elemér, a marosvásárhelyi főgymnasium VIII. oszt. tanulója, mező marasasi tanító fia

Az osztó-bizottság, a milyen öröme szolgált, hogy az itt elősoroltakat az alap jótéteményeiben részesíthette, éppen annyira fájlalta szívé mélyéből, hogy különösen a jelen évben oly nagy tömegét kellett a folyamodóknak, a rendelkezésére állott összeg csekély volta miatt, üres kézzel elbocsátani. Igyekezett, hogy legalább azokat támogassa, a kiknek az alap jótéteményeiből még eddig nem volt részök s ezeknek kielégítése után vette csak figyelembe olyanok kéréseit is, kik az alap segélyét már egy vagy több ízben igénybe vették. Mindazáltal el kellett ejteni az első ízben folyamodók közül is néhányat, kik az alapszabályok egyik vagy másik pontjának, vagy a bizottság egynemély, ugyancsak az alapszabályokon alapuló s a kérénynek mikénti elbírására nézve irányadóul szolgáló határozatának nem tudnak megfelelni. Ilyeneknek tekintette az osztó-bizottság azokat, 1. a kik egyáltalán nem, vagy az alapszabályok által megkívánt mértékben nem járultak az alaphoz tagsági díjaikkal; 2. a kik rendes tanítói állásban vannak, bármily csekély javadalmazású legyen is az (a Gyertyánffy-féle alapítvány jövedelmének elosztásánál történhetik csak e tekintetben kivétel), 3. a kik két egymásra következő évben nem teljesítették fizetési kötelezettségeiket; 4. az ösztöndíjért folyamodók közül olyanok, kik nem oly tanintézetbe járnak, mely a középiskolák négy alsó osztályának elvégzését föltételezi, vagy 5. kik a múlt és jelen évről szóló rendes évi bizonyítványaikat nem mellékeltek. Végül mellőzni kellett még azokat a folyamodókat is, még pedig a régibb tagokra való tekintettel, a kik, habár örökös tagsági tőkével is, csak akkor vétették föl magukat az „Eötvös-alap“ tagjai közé, midőn annak jótéteményeit igénybe venni akarták.

Az „Eötvös-alap“ támogatásában részesült egyének vallását tekintve, van közöttük róm. kath.: 15, ev. ref.: 7, unitárius: 2, gör. kath.: 1, izr.: 3.

Alapunk keletkezése óta 152 róm. kath., 74 ev. ref., 66 ág. ev., 6 gör. kath., 7 unitárius és 49 mózes-vallású tanítói család gondjait enyhítette, 354 esetben 25.400 forintot utaltványozván ki nekik. Azonkívül három ízben az országos csapások alkalmával szerencsétlenül járt kartársaink tekintélyes összegeket gyűjtött, 19 év óta pedig (1888-ig) egyes vidéki tanítók egyetemeken tanuló gyermekei 2520 forintot kaptak az alap pénztárából irodai segédkezésükért; végül a „Tanítók Orsz. Árvaháza“-nak is négy ízben össze-

sen 1270 frtot juttatott az „Eötvös-alap“ Tőkésített vagyónunk jelenleg: 37.193 frt. 34 kr.

Az osztó-bizottság gyűlésére visszatérve, annak egy örvendetes eseményéről is kell megemlékeznünk. A gyűlés elnöke, nagyszamos Verédy Károly, tanfelügyelő ur, ki a magyar néptanításág önszegélyző törekvéseit élénk figyelemmel kíséri s azoknak mindenkor lelkes támogatója, az „Eötvös-alap“ ügye iránti jóindulatának is tanubizonyosságát adta, 100 frttal lépven annak alapító tagjai közé. Fogadja nemes elhatározásáért mint a tanításág iránt érzett rokonszenvének újabb nyilvánulásáért szívből eredő, hálás köszönetünket. Bárcsak minél többen követnék a nemes példát s maga a tanítói kar is nagyobb érdeklődést tanúsítana a maga ügye iránt. De, a míg 25 ezer magyar néptanító közül csak alig ötödfél ezer vállalkozik az „Eötvös-alap“ támogatására s még ezek között is egy jó rész nem tartja szükségesnek elvállalt kötelezettségeinek eleget tenni, addig minden évben be fog állani az a nagyon sajnálatra méltó kényszerűség, hogy a jótéteményért folyamodók két harmad részét gyámolítás nélkül sorsára kell hagynunk. Az „Eötvös-alapot“ nemes cél létesítette, nagy feladatokat tűzött maga elé, nem szabad tehát, hogy gyenge és tehetetlen maradjon. Ugyanazért az orsz. gyűjtő- és kezelő bizottság nevében ez alkalommal is kérve kérjük a kir. tanfelügyelő urakat, a tanítói egyesületeket és testületeket, valamint az ügy iránt érdeklődő kartársakat és emberbarátokat, fogadják hathatós pártfogásunkba az „Eötvös-alapot;“ igyekezzenek minél több rendes tagot gyűjteni és gondoskodjanak az egyes tanító-testületek arról, hogy az 1 frtnyi évdíj a tagokul beiratkozott kartársak részéről pontosan beszolgáltatassék és az alap jövedelme krajezáros gyűjtések és más egyéb jövedelmi források útján is évről-évre emelkedjék.

El bennünk a remény, hogy az „Eötvös-alap“ fejlődni és virágozni fog, s hogy a hazai tanításág körében a kartársi szeretet, mely legszebb módon az „Eötvös-alap“ felkarolásában nyilvánul, általános és eredményében hatalmas leend, teljes mérvbeni megközelíthetéseire intézményünk magasztos céljainak s méltó díszére a tanítói karnak. Budapest, 1889. aug. 25. *Péterfy Sándor*, elnök. *Lutt-berger Agost*, titkár. *Órley János*, pénztáros

I R O D A L O M.

Előfizetési felhívás. A rokonság és sógorság ágainak és ízeinek számítása, tekintettel a magyarországi törvényesen bevett és elismert összes vallásfelekezetek jogviszonyaira című művemre. Tapasztalván, hogy ugy az egyházi, mint a világi férfiak közül sokan mily kevésbé vannak tisztában a rokonság és sógorság ágainak, ízeinek számításával; tudván másoldalról azt, hogy mai napig még nincsen könyv, mely e kérdést teljes egészében felölelné s azt kimeríteni igyekeznék: elhatároztam magam egy ilyen műnek megírására, mely kellő történeti levezetés s minden szükséges idevágó tudnivalónak ábrákkal mutogatása után nem egy felekezet, de a magyarországi összes bevett és elismert vallásfelekezetek, tárgyunkra tartozó, egyházi és polgári törvényeken alapuló szabályaival ismertessen meg bennünket. Művem készítésénél minden általam ismert és szükségesnek látott magyar, latin, német és angol nyelvű forrást felhasználtam; sokat kérdezősködtem tárgyamattal illetőleg levélileg az egyes felekezetek nagyobb gócpontjain, s így igyekeztem munkámat lehető széles alapra fektetni. A mű előfizetési ára 1 frt. Az előfizetési pénzeket kérem hozzámm f. évi szeptember hó 30-ig (Debreczen, Fűvészkert-utca 1079.) beküldeni s én a művet t. előfizetőimnek f. évi november 10. utáni napokban bérmentve postán megküldendém. A pártfogást, az anyagi támogatást tisztelettel kérve, vagyok Debreczen, 1889. augusztus 31. Csiky Lajos, ev. ref. theol. tanár.

VEGYESEK

— **Mátyás király szülőháza.** A kolozsvári Mátyás-szobor bizottság és a városi tanács f. évi szeptember. 2-án d. e. leplezte le ünnepélyességgel a Mátyás király szülőházát megfelelő emléktáblát. A leplezés előtt d. e. 10 órakor a főtéri templomban Lőnhárt Ferencz erdélyi r. k. püspök szolgáltatott misét fényes segédlettel. A templom zsúfolásig telt meg. Az ünnepélyen jelen voltak: Szapáry Gyula, földmívelési miniszter, Jókai Mór, Csiky Gergely (előbbi az akadémia, utóbbi a Kisfaludy társaság képviselője), Hegedüs Sándor, Sigmond Dezso, Horváth Gyula, Orbán Balázs orsz. képviselő, Szász Domokos ev. ref. püsp., Bély Ákos gr. főispán, a megye és város tisztviselői kara az egyetem és iskolák tanárai stb. Az istentiszteletről (d. e. 11 órakor) a közönség a Mátyás szülőházához vonult. A katonazenekar „Hunyadi indulója” után a kolozsvári egyesült dalegyletek a „Szózat”-ot elénekelték. Az ünnepélyt Hegedüs Sándor, a Mátyás-szobor bizottság elnöke nyitotta meg egy igen szép, eszmékben gazdag beszéddel. Utána Jókai Mór szavalta el „Corvin Mátyás király” cz. s ez alkalomra irt gyönyörű ódáját, melyet a közönség lelkesen megénekezett. A szavalat végén hullott le a lepel az emléktábláról. Ezután Hegedüs S. átadta az emléktáblát Albach G. polgármesternek, mire az emelkedett hangulata ünnepélyt a dalegyletek a „Hymnuszsal” és a katonazenekar a „Rákoczi-induló”-val zárták be. Az ünnepély befejezéseül d. u. 2 órakor banquet volt a Lövölde helyiségében, melyen mintegy 200-an vettek részt. Az emlék-táblán, melyet Pákey Lajos mérnök tervezett és Zala György szobrász mintázott, a következő felírás olvasható: „Ebben a házban született 1443. márt. 27-kén Hunyadi János és Szilágyi Erzsébet fia Mátyás, az igazságos. Szülőházát a nagy király kegyelethből örök időkre adó-s tehermentessé tette. II. Rákóczy György erdélyi fejedelem e ház kiváltságát megerősítette. I. Ferencz József apostoli királyunk 1887 szept. 23-án látogatásával megtisztelte és kegyes adománnyal gondoskodott, hogy örök emlékezetül megjelöltessék. A kegyelet, a tisztelet hirdetője ez az emléktábla, melyet legnagyobb fia szülőházára e ház tulajdonosa, Kolozsvár sz. kir. városa tétellett 1888.” A szobor-bizottság az ünnepély alkalmából kiadta „Mátyás király életrajzá”-t, melyet dr. Török István irt. Az életrajz alapos utánjárással s a körülmények igénye szerint népszerűen van előadva. Ára 10 kr. Mint tanulságos és kellemes olvasmányt ajánljuk olvasóinknak.

— **Tanítótestületünk választmánya** a nagy szünidő után első ülését f. hó 7-én tartotta meg, melyen Nagy K. h. elnök meleg szavakkal emlékezett meg dr. Bartók Istvánról, s a halálával tanítótestületünket ért veszteségről. Elhunyt feletti mély részvétét a vál. jegyzőkönyvében határozta kifejezni.

— **Kinevezés.** A vall.- és közokt. miniszter, Russu Victor segédtanárt rendelkezési állapotba helyezvén, helyébe a kolozsvári áll. tanítóképezdéhez ideiglenesen Gurgulits Antal nevezte ki segédtanárnak.

— **A vallás- és közokt. miniszter** a helybeli tanító-nőképezdei felvételi vizsgálatok folyamán távirati úton intézkedett, hogy a felvett legjobb két növendék, első sorban tanítók gyermekei, már az I-ső évre is ingyenes köztartásra helyeztessék el.

— **Nyári gyermek-menhelyek.** Kolozs megye közig. bizottsága, mint annak idején irtuk is, felhívást intézet az áll. és közs. isk. gondnokságaihoz és iskolaszékeihez, hogy a nagy szünidőben gyermek-menhelyet rendezzenek be az iskolákban. E felhívásra két áll. iskolánál, a csucsainál és hidalmásinál, rendeztetett be ily gyermek-menhely. Mindkét helyről kedvező jelentés érkezett be a kir. tanfelügyelőséghez. A szü-

lők az intézményt megkedvelték. S alapos a remény arra, hogy ez intézmény állandóan meg fog honosulni.

— **A kolozsvári állami tanítóképző intézet** I. osztályába a f. tanévre 24 növendéket vettek fel. Az állami tanítónőképző-intézetbe felvételre folyamodott 44, felv. vizsgálatra hivatott 33; ezek közül felvételtett 27.

— **Leányiskola.** A kolozsvári róm. kath. egyházközség a Kül-magyar utczában levő Szabó Ferencz-féle telken a f. tanévre egy új, gazdaasszonyokat képző tanfolyammal bővített leányiskolát állított fel. Az iskola főnöknőjéül Markó Matild belvárosi róm. kath. I. isk. tanítónő neveztetett ki. Tanítónőül ezen iskolához Czukrász Róza kolozsi áll. tanítónő választatott meg. A Kolozson megüresedett állomásra 9-en folyamodtak.

— **Lázárné Kasztner Janka** a kolozsvári áll. tanító-nőképző intézet igazgatója f. hó 10-én Párisba utazott a kiállítás megszemlélésére.

— **Hitoktató.** A vall. és közokt. miniszter a kolozsvári áll. tanító- és tanítónőképző intézetekben a Mózes vallású növendékek hitoktatásával. Ilkovicz Sámuel izr. isk. igazgató, eddigi hitoktató felmentésével, dr. Klein Jakab izr. neolog rabbit bizta meg.

— **Új tanítók.** A kolozsvári belvárosi I. iskolánál Földesi Zsuzsa halálával megüresedett tanítónői állásra a r. k. egyházközség, Gergely Mari helyettes tanítónőt választotta meg. A Markó Matild helyére pedig ideiglenes minőségben Kömcsesi Mari okl. tanítónő alkalmaztatott. A vall.- és közokt. min. a gyalui áll. iskolánál üresedésbe jött r. tanítónői állomásra Nagy Anna helyettes tanítónőt nevezte ki. A Kolozsmonostoron ujonnan megnyitott r. k. vegy. népiskolához tanítóul Portik Károly okl. tanító neveztetett ki. Ezen iskolának fontos hivatása van. Reméljük hogy az új tanító híven fog megfelelni feladatának.

— **A kolozsvári állami tanítónőképző intézetnél** Keul Sarolta betegség okán, vall.- és közokt. minisztertől 3 havi szabadságidőt nyert.

— **A helybeli orth. izr. hitközség** eddig két tanerővel bíró népiskoláját a törvény kívánalmainak megfelelően berendezvén, részére a vall.- és közokt. miniszter 300 ft. segélyt utalványozott az országos izraelita iskola-alapból. Az iskola a beállott tanévben egy igazgató vezetése alatt 2 tanítóval és 1 tanítónővel kezdi meg működését.

— **Adományozás.** A vall.- és közokt. miniszterium által kiadott s még raktáron levő Nagy László-féle nyelvgyakorló kézikönyvekből a vall.- és közokt. miniszter a b. hunyadi áll. el. iskolák részére 160, a györgyfalvi áll. iskolának 58 példányt adományozott.

— **Tanerő szaporítás.** A vall.- és közokt. min. a kolozsi és alsó-szováthi állami el. népiskoláknál, a tankötelek nagy számára való tekintettel, már a következő tanévben egy-egy segédtanítói állomás szervezését határozta el. A segédtanítói állomás a kolozsi áll. isk.-nál az ev. ref. k. tanítóval fog betölteni; az alsó-szováthi áll. isk.-nál az unit. kántor-tanítót Gábor Dénest alkalmazták.

— **Irógép vakok számára.** Svájc Thurgau kántonában Steckborn városban Wagner egy írógépet talált fel, melynek segítségével a vakok írásban értekezhetnek a nem vakokkal, a nélkül, hogy ezek kénytelenek lennének megtanulni a Braille-féle írásmódot. A gép hordozható s könnyen kezelhető. Az ára 125 frank. E gépet nagyon czélszerűnek találta a vakok gyűlése Kölnben 1888-ban.

TARTALOM: Tájékoztásul *Boga Károly*. — Az ösztönök nevelési szempontból. (Vége.) *Zajzon Dénes*. — A fogalmazás tanítása az el. népiskolában. (Folyt. köv.) *Kovács Dániel*. — Tárca: A vízről (Folyt. köv.) *Dr. Koch Ferencz*. — Paedagogiai esetelek: 1. Mikor az anya a hibás. 2. A szempontok. — Egyesületi élet. — Irodalom. — Vegyesek.